

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Haridusteaduste instituut

Õppekava: Koolieelse lasteasutuse õpetaja

Ly Orav

PROGRAMMI „KIUSAMISEST VABAKS!” KASUTAMINE 5-7 AASTASTE LASTE
VÄÄRTUSTE KUJUNDAMISEL ÕPPE- JA KASVATUSTÖÖS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: haridusteaduste lektor Egle Säre

Tartu 2021

Kokkuvõte

Praeguses kiiresti muutuvas ühiskonnas on vajalik langetada erinevaid otsuseid igapäevaselt - lapsed käituvad nendele omaste väärtuste järgi ning vastavaid väärtusi saab lasteaiaõpetaja lastes kujundada programmi „Kiusamisest vabaks!“ abil.

Käesolevas bakalaureusetöös kajastatakse ühe lasteaia näitel programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutegureid õppe- ja kasvatustöös, mille abil kujundatakse lastes praeguses ühiskonnas aktsepteeritud käitumisnorme ja väärtusi. Eesmärgi täitmiseks viidi läbi kvalitatiivne uurimus, kus koguti andmeid poolstruktureeritud intervjuudega. Intervjuud viidi läbi ühe Tartu linna lasteaia õpetajatega. Tulemustest selgus, et õpetajad peavad programmi „Kiusamisest vabaks!“ oluliseks ning programmi abil kujundatud väärtuste kasutegurit on näha programmi stabiilsel ja järjepideval rakendamisel.

Võtmesõnad: väärtused, programm „Kiusamisest vabaks!“, lasteaed, lapsed

Abstract

In today's fast changing world requires different decisions every single day - children behave the way they were taught and these values can be formatted by kindergarten teachers with the program „Kiusamisest vabaks!“

This study reflects the benefits of usage of one Tartu city kindergarten who is using the program „Kiusamisest vabaks!“ in their everyday academic work. To fulfill the purpose of this research, qualitative research was conducted and the data were collected by semi-structured interviews. Interviews conducted with one Tartu city kindergarten teachers who are using program „Kiusamisest vabaks!“ in their work. The results show that teachers find the program useful and the benefits of using the program appear when the program is used consistently.

Keywords: values, program „Kiusamisest vabaks!“, kindergarten, children

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
Väärtuskasvatus.....	5
<i>Väärtuste definitsioon</i>	6
<i>Väärtuskasvatuse olulisus</i>	6
<i>Väärtuste omandamine ja väärtushinnangute kujunemine</i>	6
<i>Lasteaiaõpetaja roll väärtuskasvatuses</i>	7
Väärtuskasvatuse meetodid.....	7
<i>Juurutamine</i>	7
<i>Selitamine</i>	8
<i>Narratiivid</i>	8
<i>Lastega filosoferimine</i>	8
<i>Draamaõpe</i>	9
Programm „Kiusamisest vabaks!“.....	9
Varasemad uurimused väärtuskasvatuse teemadel.....	10
Metoodika.....	13
<i>Valim</i>	13
<i>Andmete kogumine</i>	13
<i>Andmeanalüüs</i>	14
Tulemused.....	15
Arutelu.....	18
Tänuõnad.....	20
Autorsuse kinnitus.....	20
Kasutatud kirjandus.....	21
Lisa.....	24

Sissejuhatus

Ühiskond muutub tänapäeval pidevalt ning inimesed on muutunud kärsituteks ja kannatamatuteks. Eelmistel põlvkondadel ei ole vaja olnud teha nii palju valikuid ja otsuseid kui kiirelt muutuv elu täna lastelt nõuab. Mõeldes laste tulevikule, on viimane aeg õpetajal otsustada, millised väärtused on olulised, ning aidata kaasa nende toimimisele igapäevaelus (Schiller & Bryant, 2009). Päevast päeva puutuvad lapsed lasteaias kokku erinevate olukordadega ning seega lasub lasteaias õpetajal vastutusrikas ülesanne: suunata ja juhtida oma kasvandikke erinevaid väärtusi hindama. Eeskujul on suur roll väärtuste edasiandmisel ning kinnistamisel, seega on oluline, et edasi antakse õigeid väärtusi, sest muidu võivad lapsed üles kasvades lõpuks omandada väärtuseid, mis erinevad nendest, mida täiskasvanud püüdsid neile edasi anda (Eyre & Eyre, 2014).

Tuginedes Koolieelse lasteasutuse riiklikule õppekavale, peaks 6-7 aastane laps väärtustama enda ja teiste tervist ning järgima üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisreegleid (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2011). Iga õpetaja kujundab enda laste väärtushoiakud (Schihalejev, 2011) ning seega on õpetaja ülesandeks õpetada lastele, kuidas tulla toime erinevate olukordadega. Mängides õpib laps kaaslasega arvestamist, tähelepanelikkust ja viisakust täiskasvanute ning kaaslaste vastu, sõbralikkust, abivalmidust, hoolivust ja palju teisi väärtusi. Õpetaja peaks täpselt ette kujutama oma tegevuse kõiki komponente enne, kui alustab laste mõjutamist, selle ajal ja pärast seda (Liimets, 2001).

Selleks, et oleks võimalik märgata iga lapse individuaalseid tugevusi ja vajadusi, tuleb lisaks tõhusale järelvalvele tagada iga lapse füüsiline ja vaimne heaolu ning turvalisus. Vaimse ja füüsilise turvalisuse tagamisel on oma roll süsteemsel väärtuskasvatusel ja väärtusarendusel.

Tremblay (2006) järgi kanduvad täiskasvanuikka edasi lapsena esinenud agressiivne käitumine ja agressiivsusega seotud probleemid kui nendega ei tegeleta õigel ajal. Enamik teismelise- ja täiskasvanueas vägivalda kasutavaid inimesi on seda teinud juba lapsena (Jara, Casas, & Ortega-Ruiz, 2017). Mida varem märgata vägivaldsusele kalduvat käitumist, seda kergem on sellega tegeleda ning lapsele õpetada ühiskonnas aktsepteeritud, sobilikemaid viise konfliktide ja pingetega toimetulekuks. Lihtsam on õpetada ja mõjutada käitumismudeleid juba lapseas, kui vanemas eas ümber õppida (Cacciatore, 2015). Lapse sotsiaalset arengut mõjutavad teda ümbritsevad lähedased inimesed. Eelkooliealine laps veedab väga suure osa oma ajast lasteaias, seega on lasteaias suur roll ka agressiivse käitumise käsitlemises (Keltikangas-Järvinen, 1992). Just koolieelses eas on lapse sotsiaalse suhtlemise,

kannatlikkuse, heade kommete ja teistega arvestamise õppimiseks õige aeg, lisaks arenevad enesehinnang ja enesekontroll. Lasteaia ülesandeks on kujundada keskkond, et laps saaks kasvada sotsiaalselt tundlikuks ja tasakaalukaks inimeseks (Meister, 1994). Koolieelse lasteasutuse seaduses on välja toodud: „lapse ealisi, soolisi, individuaalseid vajadusi ja iseärasusi arvestades: 1) luua võimalused ja tingimused tervikliku isiksuse kujunemiseks, kes on sotsiaalselt tundlik, vaimset erk, ennastusaldav, kaasinimesi arvestav ja keskkonda väärtustav; 2) hoida ja tugevdada lapse tervist ning soodustada tema emotsionaalset, kõlblist, sotsiaalset, vaimset ja kehalist arengut.“ (Koolieelse lasteasutuse seadus 1999).

Varasemalt õpetati lastele, kuidas vastavas olukorras on õige käituda ning lastel tuli käitumises langetada otsuseid (Schiller & Bryant, 2009), kuid nüüd on eesmärgiks loomulik käitumine, mistõttu on oluline eeskuju (Eyre & Eyre, 2014). Lähtudes eelnevast on selle bakalaureusetöö uurimisprobleemiks välja selgitada, kuidas võimaldab programm „Kiusamisest vabaks!“ kujundada laste arengut nii, et lapsed omandaksid oskused iseseisvalt otsuseid langetada, kuidas vastavas olukorras on õige käituda.

Väärtuskasvatus

Väärtuste omandamine ja väärtussüsteemi väljakujunemine on pikaajaline ja suures osas teadvustamata automaatne protsess, mille käigus võib iga väärtus muutuda valeks kui seda ülemäära rõhutada (Tulviste & Tamm, 2015). Siit järeldub, et lasteaiaõpetajad ja lapsevanemad peavad endale teadvustama kasvatusel tähtsust käitumismudeli ja väärtushinnangute tekkimisel. Kindlasti on vajalik õpetajate ja lastevanemate koostöö, et väärtuskasvatus oleks edukas. Sutropi (2009) arvates ei tohiks õpetaja suruda lastele peale oma väärtusi, vaid ta peaks lihtsalt toetama nende moraalsel kasvamisel, aidates neil oma väärtustes selgusele jõuda. Kui me tahame kujundada iseloomuomadusi, siis ei ole abi väärtuste peale surumisest või selgeks õpetamisest – tulemuslik väärtuskasvatus ei ole „ülevalt alla laste kasvatamine“, vaid on väga kompleksne mitmesuunaline ettevõtmine, mis eeldab lisaks ajale ja tähelepanule ka mõttevabadust ja kaasatust. Isegi väikeste laste puhul on käskude ja keeldude kõrval vähemalt sama oluline eeskujude jäljendamine ning isiksuse kasvades muutub aina olulisemaks väärtuste teadvustamine ja nende üle mõtisklemine (Sutrop, Harro- Loit & Jung, s.a.). Laste jaoks on tähtis neid ümbritsevate täiskasvanute eeskuju, sest läbi mängu annavad lapsed edasi oma ideid ja tundeid ning see peegeldab tegelikkust (Niilo & Kikas, 2008). Sealjuures ei tohi unustada, et lasteaias on õpetaja suunaja ja juhi rollis. Lapsed ei käitu meelega halvasti, nad tahavad olla sõbralikud ja toredad

kaaslased, kuid alati see ei õnnestu. Täiskasvanu kohustus on lastele vastuvõetamatutest käitumisviisidest teada anda ja vastuvõetavaid käitumismalle asemele pakkuda (Tortsova, 2017). Õpetaja ülesandeks on õpetada lapsi iseseisvalt mõtlema ja õppima ning andma edasi neid oskusi, mida ta ise hästi valdab (Neeme, 2010).

Väärtuste definitsioon

Sõna „väärtus“ on eri autorid defineerinud erinevalt. Eesti Entsüklopeedia (2006) järgi on väärtus asi, nähtus või suhe, mis on inimesele oluline ja tähenduslik. Väärtused on harilikult vastavuses iseenda vajadustega ning võimaldavad saavutada vajalikke eesmärke. Väärtuse tõlgendus mõjutab käitumise, eesmärkide ja vahendite valikut (Meos, 2002). Väärtuseks nimetame seda, mille nimel miski lõppkokkuvõttes juhtub (Hirsjärvi, 2005). Schihalejev (2011) defineerib väärtusi kui võimalikke soovide objekte, erisuguse tähtsusega ihaldatavaid eesmärke, milleks võivad olla näiteks tervis, sõprus, tunnustus, teadmised.

Väärtustamine kui protsess tähendab nähtusele väärtuse omistamist (Tuulik, 1995).

Väärtuskasvatuse olulisus

Väärtuskasvatuse olemuseks on järjepidevus, mis pakub pidevat eakohast tuge ja tähelepanu (Valk, 2009) ning väärtuskasvatuse eesmärk on õpetada lapsi märkama enda ja teiste väärtusi, arutlema ja mõtlema nende üle. Väärtuskasvatus toimib kasvataja ja kasvatatava sihipärase suhtluse kaudu, mis on suunatud sellele, et saavutada kasvandikul ühiskondlikult soovitatavat seisundit (Liimets, 2001).

Väärtused omandatakse eelkõige lapsepõlves ja seega on perekonna kõrval lasteaial vastutusrikas roll isiksuse kasvamise toetamisel. Oluline on väärtusi lapsele õpetada, sest vastasel juhul on võimalik kaotada oluline osa omaenda kultuurist (Schiller & Bryant, 2009). Väärtuskasvatuse rakendamiseks koolieelses lasteasutuses tuleb luua olukordi, mis aitavad veenduda teatud väärtuste headuses ning õpetavad väärtustama iseennast ja teisi inimesi.

Väärtuste omandamine ja väärtushinnangute kujunemine

Väärtuste omandamine ja väärtussüsteemi väljakujunemine on pikaajaline ja suures osas teadvustamata automaatne protsess (Tulviste & Tamm, 2015). Schihalejev`i (2011) järgi on väärtushinnangud isiku või grupi antud hinnangud väärtustele - kas ja mis olukorras ning

millistel tingimustel mingi väärtus on positiivne, negatiivne või neutraalne. Toetades igapäevaste tegevustega lasteaias väärtuskasvatust, on vaja, et õpetaja ja lastevanemate väärtused oleksid sarnaselt kokku lepitud ning mõlemad osapooled teeksid kindlasti koostööd.

Lasteaiaõpetaja roll väärtuskasvatuses

Õpetaja kui väärtuskasvataja võimuses on ärgitada last saama teadlikuks oma väärtustest, anda neile oskus väärtuste üle reflekteerida ja arutleda ning toetada õpilaste moraalset arengut, nende isikliku moraalikoodeksi väljakujunemist (Eesti Inimarengu Aruanne 2009). Õppetegevuste kaudu väärtuste arendamiseks tuleb luua olukordi, mis aitavad veenduda teatud väärtuste headuses ning õpetavad väärtustama iseend ja teisi inimesi. Lasteaiaõpetaja suunab oma kasvandikke vaid seal, kus nad ise veel ei oska ja ei suuda. Õpetaja peab arvestama lapse individuaalsusega, kuna iga laps areneb ja õpib erinevalt ning nende huvid, isikuomadused ja perekondlik taust ei pruugi kattuda (Tortsova, 2017). Suunatud tegevuste ja rollimängude kaudu kujunevad erinevad hingelised väärtused nagu empaatiavõime, usaldus, teiste mõistmine, ausus, austus. Üldinimlike väärtustena peetakse oluliseks abivalmidust, armastust, turvalisust, tähelepanelikkust, sõprust (Veisson & Kuurme, 2010). Väärtuskasvatust on võimalik lasteaias õpetada läbi erinevate tegevuste ja mängude, lugude kuulamise ja aruteluga nende üle, filosoferimise ja draamaõppe.

Väärtuskasvatuse meetodid

Lähtudes laste vanusest ja teemast, saab väärtuskasvatust õpetada erinevate meetodite kaudu. Käesolevas bakalaureusetöös antakse ülevaade kuuest erinevast meetodist: (1) juurutamine, (2) selitamine, (3) narratiivid, (4) Lastega filosoferimine, (5) draamaõpe, (6) programm „Kiusamisest vabaks!“.

Juurutamine

Juurutamise eesmärgiks on, et õpilased võtaksid omaks kindlad väärtushinnangud ning käituksid vastavalt ette antud standarditele ja normidele (Schihalejev & Jung, 2012). Juurutamist rakendatakse ühiskonnas toimivate väärtuste õpetamisel. Kõike seda õpib laps läbi erinevate tegevuste, mängude, juttude kuulamise ja arutlemisega kuuldu põhjal. Kuna lapsed õpivad jäljendades ja matkides, siis on tähtsal kohal täiskasvanu positiivne eeskuju.

Selitamine

Selitamise eesmärgiks on väärtustamisoskuse õppimine – enda ja kaaslaste väärtushinnangutest arusaamine ning oskus kõnelda oma väärtushinnangutest avatult ning ausalt (Schihalejev & Jung, 2012). See mudel ei proovi õpetada ettekirjutatud väärtusi, „vaid üritab luua sellist keskkonda, mis julgustab lapsi väljendama, mõtisklema ja selgitama neile omaseid väärtusi“ (Paide, 2012). Selle meetodi puhul on õpetaja ülesandeks julgustada lapsi oma väärtushinnangutest aru saama, aga neid ka muutma ja parandama, kui lapsel peaks selleks vajadus tekkima. Õpetaja ei anna laste poolt välja öeldud väärtustele hinnangut ega tagasisidet, sest eeldatakse, et lapsed jõuavad protsessi käigus oma väärtuste sobivuses selgusele. Seda meetodit saab kasutada lastega filosoferides, draamaõppes.

Kirschenbaum`i (2009) järgi on väärtuste selitamisel seitse alaprotsessi: (1) alternatiivide seast valimine; (2) alternatiivide tagajärgedele mõtlemine; (3) vaba valiku tegemine; (4) millegi oluliseks ja kalliks pidamine; (5) avalik kinnitamine; (6) korduv järjepidev tegutsemine; (7) mingi eeskju järgi käitumine.

Narratiivid

Narratiivid on ajalises järjestuses antud sündmuste loend, mis on rääkimisel jutukeseks kohandatud. Neil on oma kindel kronoloogiline järjestus, mida ei tohi muuta, sest siis kaob jutust õpetlik iva. Keeleliselt peab jutuke olema lihtne, pikki ja keerulisi lauseid ei ole soovitatav kasutada, sest siis mõistavad lapsed jutu mõtet paremini. Juttude abil saab lastele selgitada keerulisi olukordi ja teemasid. Huvitavalt räägitud juttu kuulatakse aktiivselt, mõeldakse kaasa, samastatakse ennast peategelasega. Läbi narratiivide saavad lasteaiaõpetajad anda lastele edasi kindlaid väärtusi, mida selle loo rääkija väärtustab. Näiteks sõbralikkus, ausus, hoolivus jm. Narratiive nähakse kui kogemuse tõlkimise protsessi: kogemus tõlgitakse looks, mille vastuvõtja - laps - võtab omakorda kogemusena vastu (Schihalejev, 2012). Schihalejev`i (2012) järgi aitavad jutustatud lood lapsel mõista ennast ja oma tundeid, arendada empaatiat, mõtelda keerulistest probleemidest. Jutukesi saab lastega dramatiseerida ja lõimida kunstitegevustega.

Lastega filosoferimine

Lastega filosoferimisel arutlevad lapsed täiskasvanu juhtimisel elulistest probleemidest laste endi kogemuste baasil (Säre, 2012). Selle meetodi abil saavad lasteaiaõpetajad toetada lapsi väärtushoiakute kujunemisel. Erinevate teemade üle arutledes saavad lapsed teada, millised

on erinevad väärtused. Rääkimise ja mõtlemise areng on tihedalt seotud lapse püüdlusega mõtiskleda asjade üle ja omistada kogemusele tähendus (Fisher, 2004).

Filosoferimise puhul väärtustatakse ennekõike protsessi: kõige tähtsam on see, mil viisil laps mõtleb ja alles siis see, millest ta mõtleb (Säre, 2012). Mõtlemise soodustamiseks ning ergutamiseks on vajalik, et täiskasvanu oleks arutelus küsimuste esitaja ja suunaja ning ta küsiks õigel ajal õigeid küsimusi. Nii saab aidata lapsel arendada oskust oma seisukohti avaldada ja neid põhjendada. Näiteks võib lavastada lastega rollimängu ja pärast arutleda tundeid, mis rollimängus esile kerkisid. Tavaliselt ei jaksa lapsed järjest kaua üksteist kuulata ja kaasa rääkida, mistõttu on mõistlik arutelu põimida teiste teemaga haakuvate tegevustega (Säre, 2012). Selleks sobivad erinevad fantaasiat ergutavad harjutused, ettekujutusmängud, mõtlemiseksperimendid, joonistamine.

Draamaõpe

Draamaõpe on üks võimalus, mille eesmärgiks on iseenda ja teiste väärtuste äratundmine (Nielsen, Hein, & Owens, 2012). Vajalik on aktiivne suhestumine olukorraga, enesele ja teistele tähenduse loomine, seega on selle meetodi puhul tegemist teistsuguse lähenemisviisiga. Draamaõpet tervikuna võib käsitleda kui väärtuspõhist tegevust, sest alates väikelapse spontaansetest jäljendusmängudest kuni vanavanemate pärimuseni on inimkond oma väärtusi kunstivormides ja kujutlusmängus väljendanud (Nielsen, Hein, & Owens, 2012). Võimaldades lastel mängu tõsiselt võtta, luuakse õppimisele mõjus keskkond. Erinevate rollide mängimine õpetab asju ja nähtusi nägema mitmest vaatepunktist, julgustab raamist välja mõtlema.

Draama abil võib õppida käsitlema keskkonda (Vassiljev, 2007) - seda õppemeetodit saab lõimida teiste õppevaldkondadega, lähtudes Koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast (2011). Draama kui tegevuslik õppimine (Pullerits, 2004) on mõeldud läbimängimiseks ning selle käigus omandavad ja kinnistavad lapsed teadmisi ise läbi tehes ning teisi ka kõrvalt vaadates.

Programm „Kiusamisest vabaks!“

Programm „Kiusamisest vabaks!“ loodi 2007 aastal eesmärgiga ennetada kiusamist ning sotsiaalsete oskuste õpetamiseks eelkoolieas ja algklassides. Eestisse jõudis programm 2010. aastal ning eesmärgiks sai kiusamist ennetav käitumiskultuur ning lasteaiaste vahel üksteist

arvestav ja kaasav suhe, kus lapsed suhtuvad üksteisesse austavalt ja sallivalt (MTÜ Lastekaitse Liit, s.a.). Selle programmi põhiväärtusteks on austus, julgus, sallivus ja hoolivus.

„Kiusamisest vabaks!“ programmil on kolm sihtgruppi: lastega töötavad professionaalid ehk kogu lasteaia personal, lapsevanemad ja lapsed. Enne selle meetodi kasutamist peab kogu rühmapersonal läbima vastava koolituse. Koolitusega tuleb kaasa metoodiline kohver, milles on õpetajaraamat, massaažiraamat, suur Sõber Karu õpetajale, väikesed Sõber Karud lastele, 22 vestluskaarti, arutelukaardid lastevanematele ja õpetajatele, nõuandevoldikud lastevanematele, nõuannete plakat lapsevanematele, kleebised lastele, postkaardid lastele ja lastevanematele.

„Kiusamisest vabaks!“ programmi oluline osa on iganädalastel lastekoosolekutel, kus lapsed arutavad koos täiskasvanutega omavahelisi suhteid, kiidavad ja kommenteerivad nädala jooksul toimunut (MTÜ Lastekaitse Liit, s.a.). Lastekoosolek algab tervituslaulu- või luuletusega ning suur Sõber Karu teretab iga last nimepidi, kuna igäüks on eriline ning vajab märkamist ja kiitust (MTÜ Lastekaitse Liit, s.a.). Sellele järgneb arutelu vestluskaardi põhjal või mõne momendil rühmas olulise väärtuse teemal. Lastekoosolek lõpeb alati massaažiga, lähtudes põhimõttest - keda puudutatakse, seda ei kiusata (MTÜ Lastekaitse Liit, s.a.). Massaaži abil hakkavad lapsed eristama head ja halba puudutust. Väga oluline on ka lasteaia ja kodu koostöö lastele ühiste väärtuste juurutamisel.

MTÜ Lastekaitse Liit tellis programmi „Kiusamisest vabaks!“ metoodika efektiivsusuuringu, mis toimus 2-etapilise uurimusena. Uuringu esimene etapp viidi läbi 2015 a. kevadel enne õpetajate osalemist vastaval koolitusel ja teine etapp 8-9 kuud peale koolitust. Uuringus osalesid õpetajad, lapsevanemad ja lapsed ning selle peamiseks eesmärgiks oli hinnata kiusamise ennetamisele suunatud metoodika „Kiusamisest vabaks!“ tulemuslikkust lasteaedades (MTÜ Lastekaitse Liit, 2016).

Varasemad uurimused väärtuskasvatuse teemadel

Selles peatükis tehakse lühike kokkuvõte mõningatest varasematest uuringutest väärtuskasvatuse teemadel. Varasemalt on uuritud reklaami mõju ja seost laste väärtushinnangutega, väärtuste mõistete defineerimist ning lastevanemate ja lasteaiaõpetajate arusaamu väärtuskasvatusest. Uurimismeetoditena on väärtuskavatuslikes uurimustes kasutatud gruppintervjuusid, filosoofilisi arutelusid, vaatlust, uurijapäevikut, ankeetküsitlust, poolstruktureeritud intervjuusid.

Yakhnitskyy (2016) uuris reklaami mõju lastele ning selle seost laste väärtushinnangutega. Uurimuses osalesid 6-7aastased lapsed koos oma vanematega ühest Tartu linna ja Tartu maakonna lasteaiast. Uurimus viidi läbi grüpiintervjuu vormis, mille üks osa oli reklaamide vaatamine videosalvestistelt ning vanemad täitsid ankeetküsitluse. Reklaami olemuseks oli heategevuslik kampaania, kuid selle edastamiseks valitud viis läks vastuollu lastele õpetatud väärtushinnangutega. Lapsed eristasid reklaamis nähtud (ja neile õpetatud) õiget ja valet käitumist ning juhtisid sellele ka tähelepanu - nt täis suuga rääkimine on ebaviisakas, kommide söömine ebatervislik.

Vaher (2018) uuris 10 – 11a. laste väärtuskasvatusega seotud mõistetest arusaamist. Uurimuse läbiviimiseks kasutati filosoofilisi arutelusid, praktikapäevikut ning sarnaselt Yakhnitskyy (2016) uurimusele ka grüpiarutelusid. Uurimusest selgus, et lastel on vaja väärtuskasvatusega seotud mõistetest ise rääkida ning kuulata kaaslast, et enda seisukohti täiendada ja seeläbi aru saada mõiste olemusest.

Kõõra (2012) uuris lastevanemate ja lasteaiaõpetajate arusaamu väärtuskasvatusest. Selleks täitsid Tartu linna ja Tartu maakonna viie lasteaia lapsevanemad ja lasteaiaõpetajad ankeetküsitluse. Uurimusest selgus, et nii lapsevanemad kui lasteaiaõpetajad peavad olulisemaks väärtuseks sotsiaalset toimetulekut, mis aitab kõige paremini kaaslastega suhelda ja kollektiivis toime tulla.

Oras`e (2016) uurimuses osalesid kümme Tartu ja Tallinna 6-7 aastaste laste lasteaiaõpetajat, kes on läbinud lastega filosoferimise kursuse. Õpetajatega viidi läbi elektronposti abil poolstruktureeritud intervjuud. Uurimusest selgus samuti, et kõige olulisemaks väärtushinnanguks peeti sotsiaalsete oskustega seotud väärtusi - nt eeskuju, seeläbi ka ausus ja abivalmidus.

Säre, Luik ja Tulviste (2016) viisid läbi Lastega filosoferimise meetodil (P4C) sisuga põhinevatest väärtusteemalistest filosoofilistest aruteludest eksperimendi, mis toimusid kaheksa kuu jooksul üks kord nädalas. Valim koosnes 125 eesti keelt kõnelevast lapsest (58 katsegrupi last ja 67 kontrollgrupi last) neljast lasteaiast Tartu linnas (37 katsegrupi last, 36 kontrollgrupi last) ja kahest Tartu maakonnas (21 katsegrupi last, 31 kontrollgrupi last). Selle uuringu peamiseks eesmärgiks oli uurida Lastega filosoferimise meetodi mõju 5 - 6 aastastele lastele ja pärast kaheksakuist katset võrrelda katsegrupi ja kontrollgrupi laste verbaalseid põhjendusoskusi, nende väljendusoskust ja oma arvamuse põhjendamise oskust ja vastamist sõnadega „Ma ei tea“ esinemise sagedust. Uurimusest selgus, et väärtusteemaliste

filosoofiliste arutelude rakendamisel oli positiivne mõju, katsegrupi lapsed põhjendasid oma arvamust oluliselt paremini kui kontrollgrupi lapsed.

Veel uurisid Säre, Tulviste ja Luik (2017), millistel õpetaja poolt esitatud küsimustel on rohkem potentsiaali suunata lapsi oma vastuseid filosoofiliste väärtusteemaliste arutelude käigus põhjendama. Uuringus osales 58 eestikeelset 5- 6aastast last kahest Tartu linna lasteaia- ja ühest Tartu maakonna lasteaia- ja 25 nädala jooksul. Uurimistulemustest selgus, et avatud küsimustel on rohkem potentsiaali suunata lapsi oma vastuseid põhjendama, kasutama mitmekesisemat sõnavara ja lauseehitust (Säre, Luik, & Tulviste, 2016).

2015- 2016 a. läbi viidud „Kiusamisest vabaks!“ meetoodika tulemusuuringu peamiseks eesmärgiks oli välja selgitada selle meetoodika tulemuslikkus lasteaedades, lähtudes lasteaiaõpetajate, lastevanemate ja laste vaatepunktist. Uuringu esimese etapi valimi moodustasid kümne lasteaia õpetajad, kes osalesid 2015 a. kevadel esmakordselt „Kiusamisest vabaks!“ meetoodika koolitusel. Valim koostati erinevate piirkondade ja erinevate suurustega lasteaedade õpetajatest, lastest ja lapsevanematest. Teise uuringu etappi kaasati lisaks veel 10 lasteaeda, sealhulgas ka neid (õpetajad, nende rühmade lapsevanemad, lapsed), kes on juba selle meetoodikaga pikemalt kokku puutunud.

Pooled uuringus osalenud õpetajad leidsid, et oskavad rühmas teadlikumalt hoida positiivset õhkkonda ja reageerida ebasobivale käitumisele (7% vanematest andis sama hinnangu). 30% õpetajatest ja lastevanematest tõi välja positiivse muutusena omavahelise parema koostöö. Mitmete lapsevanemate hinnangul tegeletakse järjepidevalt väärtuste edendamise ja selle tulemusena oskavad lapsed oma tundeid ja mõtteid paremini väljendada, on suurenenud soov teisi mõista ja abistada (nt „Laps on muutunud oma probleemide rääkimisel palju julgemaks. Küsib nõu ja tahab aidata.“). Õpetajate hinnangul on meetoodilised materjalid sisukad ja pakuvad erinevaid võimalusi õppe- ja kasvatustöö ilmutamiseks. Uurimusest tuli välja, et lapsed oskasid kiusamisega seotud konflikte lahendada ning kasutasid aktiivsemalt oma tundeid ja suhtlemist väljendavat sõnavara. Lapsed suudavad arutleda väärtuste üle (nt „Ma aitan sõbra püsti, kui ta kukub“, „Lohutan teda, kui ta on kurb“) ning need väärtused kajastuvad ka laste omavahelistes käitumissituatsioonides (nt „Ma kohe lõpetan ja siis annan sulle, eks!“) (Psience OÜ, 2016).

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas kasutavad koolieelse lasteasutuse õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ 5-7 aastaste laste väärtuste kujundamisel õppe- ja kasvatustöös. Eesmärgi väljaselgitamiseks püstitati järgmised uurimisküsimused:

1. Millistel eesmärkidel kasutavad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ nende endi sõnul?
2. Milliseid väärtusi püüavad õpetajad läbi programmi „Kiusamisest vabaks!“ lastes kujundada?
3. Milliseks hindavad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutegurit oma senise kogemuse põhjal?
4. Milliseid väljakutseid kogevad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ rakendamisel?

Metoodika

Käesolevas bakalaureusetöös kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit, sest antud töö eesmärgiks oli programmi „Kiusamisest vabaks“ kasutamise uurimine laste väärtushinnangute kujundamisel. Selleks oli vajalik õpetajatega intervjuud läbi viia, et uurida õpetajate arusaamu, kogemusi programmi kasutamise mõjust (Laherand, 2008).

Valim

Käesoleva uurimistöö valim oli eesmärgist lähtuv valim (Õunapuu, 2014), sest uuringus osalesid ühe lasteaia õpetajad, kes kasutavad oma rühmas programmi „Kiusamisest vabaks!“ Õpetajad kaasati uurimistöösse vabatahtlikkuse alusel. Kokku viidi intervjuu läbi üheksa koolieelse lasteasutuse õpetajaga. Intervjuu andnud pedagoogide keskmiseks vanuseks oli 45.4 aastat - noorima vastaja vanuseks oli 31a ja vanima vastaja vanuseks 71a. Tööstaaž oli vastavalt 15,5a - kõige lühemat aega oli pedagoog töötanud 7 kuud ja kõige kauem 41a. Neljal intervjuueeritaval on kesk-eriharidus, kahel on bakalaureusekraad ja kolm on hariduselt magistrikraadiga. Valimi moodustamisel kasutati mugavusvalimit - intervjuueeritavad olid käesoleva töö autorile kergesti kättesaadavad. Ainsaks kriteeriumiks oli, et õpetajad on töötanud 5-7a lastega.

Andmete kogumine

Käesolevas uurimistöös kasutatavate andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuu, kus oli nii avatud kui suletud küsimusi. Poolstruktureeritud intervjuu käigus on intervjuueerijal võimalus küsimuste sõnastust muuta ja küsimuste esitamine on paindlik (Õunapuu, 2014).

Enne intervjuu algust küsiti luba vastuseid kasutada vaid käesoleva uurimistöö raames ning kuigi intervjuu salvestati, siis vastajate anonüümsus tagati intervjuueeritavate nimesid üles

kirjutamata, mistõttu ei saa vastuseid seostada vastanud pedagoogidega. Viie intervjueeritavaga viidi intervjuu läbi nende töökohas, neli intervjuud viidi läbi Zoomi vahendusel märtsis ja aprillis. Intervjuud salvestati mobiiltelefoni abil ja salvestamiseks kasutati mobiilirakendust Voice Recorder.

Intervjuus oli neli teemaplokki. Esimese teemaploki eesmärgiks oli selgitada välja, millistel eesmärkidel kasutatakse programmi „Kiusamisest vabaks!“. See teemaplokk koosnes kaheksast avatud küsimusest (näiteks algasid küsimused sõnadega milliseid; kuidas; kirjeldage palun) ja üks küsimus koosnes kahest osast.

Teises teemaplokkis tahtis käesoleva töö autor teada, milliseid väärtusi püütakse läbi programmi lastes kujundada. See teemaplokk koosnes kolmest avatud küsimusest (näiteks algasid küsimused sõnadega mille alusel; milliseid). Töö autori koostatud küsimused aitasid teemaploki eesmärgile vastused leida.

Kolmandas teemaplokkis soovis käesoleva töö autor teada, milliseks hindavad intervjueeritavad programmi kasutegurit oma senise kogemuse põhjal. Teemaplokk koosnes kolmest avatud küsimusest, millest ühel oli täpsustav küsimus. Kolmanda ploki avatud küsimused algasid näiteks sõnadega missugune; milliseid muutusi; mis motiveerib ja täiendküsimused (näiteks selgitage, palun, oma mõtet lähemalt).

Neljas teemaplokk koosnes kahest avatud küsimusest, milles sooviti teada saada, milliseid väljakutseid on õpetajad kogenud seoses selle programmi rakendamisel oma töös.

Andmeanalüüs

Käesoleva uurimistöö pilootintervjuu viidi läbi märtsis 2021. Vastavalt piltootintervjuust selgunud vastustele kohandati intervjueerimisküsimusi ja lisati juurde programmiga „Kiusamisest vabaks!“ seotud probleemide ja väljakutsetega seotud küsimusi.

Andmete analüüsimiseks kasutati deduktiivset sisuanalüüsi. Kõigepealt transkribeeriti intervjuude helisalvestised ja seejärel analüüsiti andmed käsitsi. Kodeerimiseks kasutati deduktiivset meetodit – teooriast ja uurimisküsimustest lähtuvalt koostati kategooriad. Tähtsuselekele üksustele anti koodide nimetused, mis koondati kategooriate alla vastavalt sisule. Kodeerimise käigus otsiti kinnitust käesolevas töös esitatud teooriale. Intervjuude korduva lugemise käigus teostati kõigepealt kodeerimine, kokku moodustus viis kategooriat. Kategooriad paigutusid omakorda nelja uurimisküsimuse alla.

Esimese uurimisküsimuse „Millistel eesmärkidel kasutavad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ nende endi sõnul?” alla koondus 2 kategooriat (meetodid laste koosolekute läbiviimisel; koosolekute läbiviimise eesmärk), mille alla paigutusid koodid, näiteks filosofoerimine ja dramatiseeringud; laste omavaheline suhtlemine ja konfliktide lahendamise oskus. Kokku tekkis 2 kategooria alla 18 koodi.

Teise uurimisküsimuse „Milliseid väärtusi püüavad õpetajad läbi programmi „Kiusamisest vabaks!“ lastes kujundada?” alla tuli 1 kategooria (väärtuste kujundamine lastekoosolekutel) ning sinna alla tuli koodidena näiteks sõprus ja hoolivus.

Kolmanda uurimisküsimuse „Milliseks hindavad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutegurit oma senise kogemuse põhjal?” alla tuli 1 kategooria (programmi raames tehtud töö laste käitumises/mängus avaldudes), mille alla paigutusid koodid, näiteks vabandamine ja sõnadega tunnete väljendamine.

Neljanda uurimisküsimuse „Milliseid väljakutseid kogeavad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ rakendamisel?” alla tuli samuti 1 kategooria (massaaži tegemine), mille alla paigutusid näiteks koodidena: keeldumine, paaritu arv lapsi. Töö autor esitas selles plokis enim lisaküsimusi, et intervjuueeritavad saaksid oma mõtet täielikult selgitada.

Salvestatud intervjuud transkribeeris käesoleva töö autor käsitsi. Transkribeeritud teksti tuli kokku 37 A4 formaadis lehekülge, millest kõige lühem transkriptsioon oli 3 lehekülge pikk ja kõige pikem 5,5 lehekülge pikk. Reavaheks oli 1,5 ja teksti fondiks Times New Roman. Andmeanalüüsi jaoks kodeeris töö autor intervjuusid jaotatud ajas korduvalt, et tagada usaldusväärsemad uurimistulemused.

Tulemused

Esimese uurimisküsimusega uuriti, millistel eesmärkidel kasutavad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ nende endi sõnul?. Vastustest selgus, et programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutatakse laste omavahelise suhtluse tõhustamiseks, sallivuse tõstmiseks ning hoolivuse ja austuse väljendamiseks. Eelkõige kasutavad õpetajad mainitud programmi laste koosolekute läbiviimise kaudu.

Me oleme hästi palju pööranud sellel aastal tähelepanu, et nad just ise nagu saaksid sellega hakkama, et ütle talle mõni hea sõna, küsi „Kuidas ma saan sind aidata?“, „Kas sa soovid kallit?“, et tal oleks nagu julgust sõbra poole pöörduda ja kuidagi teda nagu abistada.
(Intervjuueeritav 3)

Näiteks on üks õpetaja mänginud rühmas komplimendimängu, mille käigus tuli lastel kaaslasele öelda midagi ilusat ja head, midagi, mis talle kaaslase juures väga meeldib. (Intervjueeritav 4)

Lisaks toodi välja konfliktide lahendamise ja sõprussuhete loomise julgust ning hoidmise oskus. Programm annab oskused, kuidas lahendada tekkinud probleeme peale sõnade kasutamise - nt kasutades käemärke, erinevaid vahendeid (nt liivakell), hingamisharjutused rahunemiseks jms.

Ma olen kuulnud, et nad mängude sees on hakanud ennast kaitsma ja ütelnud nii. See on hästi oluline, sest sellele tüdrukule on vaja teada anda, et selline käitumine ei ole okei. (Intervjueeritav 4)

Ka peeti oluliseks tunnete, emotsioonide sõnalist väljendusoskust, sotsiaalsete oskuste õpetamist ja kaaslastega arvestamist. Näiteks kirjeldasid intervjueeritud õpetajad, kuidas nad lastega filosoferivad ja arutlevad koos lastega selle üle, kuidas näiteks kaaslast mängu kutsuda või ise mänguga liituda.

Meie rühmas on lapsed sõbralikud, tähelepanelikud, vabandavad, kui on juhtunud arusaamatus, tehakse kollektiivseid mängu, tore, sõbralik ja üksmeelne kollektiiv. (Intervjueeritav 4)

Veel rakendatakse programmi „Kiusamisest vabaks!“ rühmareeglite järgimise ning enda ja teiste käitumise analüüsioskuse eesmärgil. Õpetajad eelistavad endi sõnul õige ja vale märkamist ning kokkulepetega vastuollu minemist.

Et lapsed oskaksid analüüsida enda ja teiste käitumist ja leiaksid situatsioonides õigeid vastuseid enda jaoks, et nad oskaksid lahendada probleeme, et iga väikse probleemiga ei tuleks kohe õpetaja juurde või ei läheks see probleem ülekäte nende vahel, et nad ei jääks kaklema. Et õpivad lahendama probleeme ja elus toime tulema. Sotsiaalsete oskuste õpetamine. (Intervjueeritav 8)

Teise uurimisküsimusega uuriti, milliseid väärtusi püüavad õpetajad läbi programmi „Kiusamisest vabaks!“ lastes kujundada? Õpetajad püüavad programmi rakendamise endi sõnul kujundada lastes hoolivust teiste suhtes ning sealt tulenevalt sõbraks olemist, julgust olla mina ise ja abivalmidust. Lapsed saavad enesekindlust üha juurde ning ei karda

abipalvele vastata - ebaõnnestumise korral on ka sellest midagi õppida ja midagi halba ei juhtu.

Üksteisest hoolimist, et meil kõigil on oma arvamus ja seda võib julgelt jagada, ei pea kartma, et see on vale, kõik arvamused on õiged, et igapähe on oma arvamus. Ja vabandamist kindlasti. (Intervjueeritav 2)

Et nad oskavad tänu nendele väikestele koosolekuhetkedele enda emotsioone paremini väljendada, nad oskavad öelda, kui nad ei soovi kellegagi koos mängida, nad suudavad seda öelda viisakalt ja teine pool ka aktsepteerib seda, et see on okei, et sa ei peagi tahtma kõigiga alati ikka koos mängida, aga see ei tähenda, et sa ei ole sõber. (Intervjueeritav 1)

Veel toodi välja austus ja sallivus ümbritseva suhtes ning mainiti ka usaldust ja ühel juhul isegi õnne. Õpetajad kirjeldasid, kuidas lastes muutub järk-järgult ümbritseva tähele panemine, sh kaaslaste märkamine. Lisaks tõid õpetajad välja, et usaldatakse kaaslasti rohkem, see tähendab, et eeldatakse ennekõike head, näiteks abi küsimisel oodatakse lahendust probleemile mitte ei arvata, et hakatakse naerma vms.

Pöörata tähelepanu just nagu üksteisele, sellele, kuidas paremini läbi saada nii iseenda kui ka sinu kõrval olevate inimestega ja mitte just rõhutada seda, et iga inimene peab olema sinu sõber vaid sa austadki ja hoolid tema piire ja sa proovid olla hea kaaslane, et meie ka üritame hästi palju rõhutada seda, et sa ei pea olema igapähe parim sõber, sa ei pea temaga mängima, aga me austame üksteist, me hoolime üksteisest ja proovime, et meil kõigil oleks siin rühmas hea olla. (Intervjueeritav 3)

Kolmanda uurimisküsimusega uuriti, milliseks hindavad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutegurit oma senise kogemuse põhjal? Õpetajad on märganud, et lapsed suhtlevad omavahel rohkem ja rahulikumalt ning julgevad abi küsida nii üksteiselt kui täiskasvanult. Õpetajate kogemus kinnitab, et programmi rakendades muutuvad lapsed enesekindlamateks ja neile muutub iseenesest mõistetavaks, et võibki teha vigu ning neist saab õppida, mitte ei pea vigu kartma/häbenema.

Kasutegur on kõige rohkem laste omavahelises suhtluses nagu näha ja see on ülioluline, et nad nagu saaksid enne kooli aru, kuidas omavahel, ilma täiskasvanu abita, mingeid situatsioone lahendada või mitte ainult

problemaatilisi, ka häid, sa ütled sõbrale vahepeal midagi head, sa märkad teda ja tunnustad. (Intervjueeritav 3)

Samuti toodi välja konfliktide lahendamiseks olulisi tegureid – stoppmärgi kasutamist, asjakohast vabandamist, paremat eneseväljendusoskust, üksteisega hoolivamat ja sõbralikumat suhet.

No seesama Stopp ja mängust loobumine, et ma ütlesin sulle, et palun jäta järele, kutsutakse üksteist korrale /.../ (Intervjueeritav 8)

Näited on võib-olla sellised just, mis tulevad, et kui muidu sügisel oli hästi suur probleem, et teisest mindi niimoodi hooga mööda või hakati selja taga juba karjuma, et ta ei lase mind mööda, siis nüüd ongi niimoodi, et nad räägivadki, et palun luba mind mööda või väljendab sõnadega: mulle ei meeldi, et sa mu käest selle mänguasja ära võtad. Ja või, et palun võta mind ka mängu, ma soovin ka koos sinuga mängida. (Intervjueeritav 1)

Neljanda uurimisküsimusega uuriti milliseid väljakutseid kogevad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ rakendamisel? Väljakutseid tõlgendasid õpetajad erinevalt: mainiti paari sõnaga lapse massaažist keeldumist ja väljendati ka muret, kas rakendatakse programmi õigesti ellu. Õpetajate ühtne seisukoht oli aga, et programmiga tuleb tegeleda järjepidevalt ja stabiilselt - ka see on omamoodi väljakutse.

Järjepidevus on just see, et sa ei mõtle seda, et ahh eelmine nädal me alles rääkisime, see nädal jätame vahele. Stabiilsus ja järjepidevus on nagu hästi olulised, et sa jätkaksid ja mõtleksid ja see ka, et iga hommikuring ei oleks täpselt ühesugune, lastele meeldib küll rutiin, aga just see, et me üritame teda elavdada nagu. (Intervjueeritav 3)

Arutelu

Käesoleva bakalaureusetöö esimeseks uurimisküsimuseks oli selgitada välja, millistel eesmärkidel kasutavad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ nende endi sõnul? Tulviste ja Tamm (2015) kirjeldasid artiklis väärtuste omandamist kui pikaajalist ja teadvustamata automaatset protsessi, ning sellepärast tuleb lasteaiaõpetajal luua olukordi väärtuste arendamiseks (Tortsova, 2017). Koolieelse lasteasutuse seaduse (1999) järgi loob lasteaiaõpetaja tingimused, sh olukorrad, et laps saaks omandada ühiskonnas

aktsepteeritud sotsiaalse käitumise normid. Ka intervjueeritavate vastustest selgus, et enim kasutatakse programmi just laste omavahelise suhtluse parandamiseks, sh üksteisest hoolimise ja sallivuse tõstmiseks ning austuse näitamiseks. Programmi „Kiusamisest vabaks!“ laste koosolekute kaudu õpivad lapsed näiteks, kuidas küsida teisele kuuluvat, oma abi pakkuda ja märgata abivajajat ka siis kui temaga igapäevaselt ei mängita.

Nagu tulemustest selgus, aitab programm „Kiusamisest vabaks!“ lastele igapäevategemistes meie ühiskonnas sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisnorme kinnistada - oluline on kaaslastega suhtlemine ning sealjuures üksteise tunnete mõistmine. Kujundatud väärtused muutuvad käitumise kinnistamisel laste käitumise loomulikuks osaks ning seda on ka varasemad uurimused välja toonud (Tulviste & Tamm, 2015; Sutrop, Harro-Loit & Jung, s.a.).

Teise uurimisküsimuse eesmärgiks oli selgitada välja, milliseid väärtusi püüavad õpetajad läbi programmi „Kiusamisest vabaks!“ lastes kujundada? On ju täiskasvanu kohustus lastele vastuvõetamatutest käitumisviisidest teada anda ning asemele pakkuda ühiskonnas aktsepteeritud malle (Torstova, 2017). Oluline on edasi anda ühiskonnas aktsepteeritud norme, sest vastasel juhul võib kaotada olulise osa omaenda kultuurist (Schiller ja Bryant, 2009). Õpetajad annavad edasi neid väärtusi, mida nad ise valdavad ja millesse usuvad (Neeme, 2010), sest käitumine on suures osas automatiseeritud (Niilo ja Kikas, 2008). Intervjueeritavadki pidasid kõige tähtsamaks hoolivust üksteise suhtes, millele järgnesid sõbraks olemise oskus, julgus olla mina ise ja abivalmidust teiste suhtes. Eelpool nimetatud väärtuste kujundamisel kasvab uus põlvkond loodetavasti sallivamaks ja konflikte ehk tekib selle tõttu vähemgi.

Kolmas uurimisküsimus selgitas välja, milliseks hindavad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutegurit oma senise kogemuse põhjal? Juba väikeste laste puhul on oluline eeskujude jäljendamine ning kasvades toimub väärtuste teadvustamine ja nende üle mõtisklemine (Sutrop, Harro-Loit, & Jung, s.a.). Kuna väärtuskasvatus on oma olemuselt järjepidev protsess, pakkudes pidevat eakohast tuge ja tähelepanu (Valk, 2009), on suhtlus suunatud selliselt, et saavutataks ühiskondlikult aktsepteeritav norm (Liimets 2001). Intervjuus osalenud õpetajad olid märganud, et „Kiusamisest vabaks!“ programmi kasutusele võtmisest olid laste omavaheline suhtlus suurenenud ja muutunud rahulikumaks. Lastel olid oskused, et väljendada enda soovi või tahet millegi suhtes, näiteks kasutasid lapsed tihedamalt soovimatut käitumise peatamiseks käemärki „Stopp!“; oskasid teha end teisele arusaadavaks, näiteks anda kaaslasele märku enda möödumise või mänguasjaga mängimise soovist. Seega

võib järeldada, et laste sotsiaalsed oskused paranevad programmi „Kiusamisest vabaks!” kasutades ning üldine õhkkond on sõbralikum ja vabam, sest lapsed oskavad märgata iseenda tundeid ning käituda vastavalt situatsioonile.

Neljas uurimisküsimus selgitas välja, milliseid väljakutseid kogevad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!” rakendamisel? Õpetajad tõlgendasid väljakutseid erinevalt. Mitu pedagoogi kahtlesid, kas nad rakendavad programmi ikka õigesti. Lisaks mainiti väljakutsena lapse massaažist keeldumist. Ühine arvamus oli aga, et programm annab parimaid tulemusi, kui sellega tegeleda stabiilselt ja järjepidevalt – seda nähti ka ühe väljakutsena. Programmi kasutamisel leidsid õpetajaid erinevaid väljakutseid, kuid ühtseks jäi arvamus, et tulemuste saavutamiseks on vajalik programmiga tegeleda süsteemselt ning järjepidevalt.

Käesolev töö on koostatud ühe Tartu linna lasteaia näitel, seega ei saa saadud tulemusi kuidagi üldistada.

Käesoleva töö autor peab töö väärtuseks ühe Tartu linna lasteaiaõpetajate arvamusi, millest saab järeldusi teha selle konkreetse koolieelse lasteasutuse pedagoogiline personal.

Nagu käesolevas uurimistöös välja tuli, siis programmil „Kiusamisest vabaks!” on oluline osa laste väärtuste kujundamisel ühes konkreetses koolieelses lasteasutuses ning loodetavasti jätkavad intervjueeritud pedagoogid nimetatud programmiga, et oma kasvandikele edasi anda praeguses ühiskonnas aktsepteeritud käitumisnorme.

Tänuõnad

Tänan lasteaiaõpetajaid, kes olid nõus minu küsimustele vastama. Tänan veel oma juhendajat ja perekonda, kes aitasid mind töö kirjutamise kestel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud käesoleva lõputöö ise ning olen toonud välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Cacciatore, R. (2015). Agressiivsuse astmed. Tallinn: Menu.
- Eesti Entsüklopeedia. (2006). *Väärtus*. Külastatud 28.02.2021 aadressil [http://entsyklopeedia.ee/artikkel/v%C3%A4%C3%A4rtus_\(filosoofia\)1](http://entsyklopeedia.ee/artikkel/v%C3%A4%C3%A4rtus_(filosoofia)1)
- Eesti Inimarengu Aruanne (2009). Külastatud 28.02.2021 aadressil (lk 125- 126).
<https://kogu.ee/public/eia2009/EIA2009redis.pdf>
- Eyre, L., & Eyre, R. (2014). Kuidas oma lastele väärtusi õpetada. Tartu: AS Pakett.
- Fisher, R. (2004). Õpetame lapsi õppima. Tartu: AS Atlex.
- Haridus- ja Teadusministeerium (2017). Külastatud 24.03.2021 aadressil
https://www.hm.ee/sites/default/files/kiusamisvaba_haridustee_kontseptsioon.pdf
- Hirsjärvi, S. (2005). Kasvatuse väärtused ja kasvatuse eesmärgid. Hirsjärvi, S. & Huttunen, J. Sissejuhatus kasvatusteadusesse (lk 63 – 75). Medicina
- Jara, N., Jose A. C., & Ortega-Ruiz, R. (2017). Proactive and reactive aggressive behavior in bullying: The role of values. *International Journal of Educational Psychology*, 6, 1-24.
- „Kiusamisest vabaks!“ meetodikat tutvustav video lasteaedadele (2013). Külastatud 25.03.2021 aadressil <https://kiusamisestvabaks.ee/metoodika-igapaevaelus/videomaterjal/kiusamisest-vabaks-metoodikat-tutvustav-video-lasteaedadele-n159>
- MTÜ Lastekaitse Liit „Miks ja kuidas korraldada lastekoosolekut?“ (s.a.). Külastatud aadressil 25.03.2021 aadressil: <https://kiusamisestvabaks.ee/metoodika-igapaevaelus/videomaterjal/miks-ja-kuidas-korraldada-lastekoosolekut-n105>
- Sihtasutus „Kiusamisest vaba“ (s.a). MTÜ Lastekaitse Liit. Külastatud 07.03.2021 aadressil <https://kiusamisestvabaks.ee/programmist>
- Keltikangas-Järvinen, L. (1992). Agressiivne laps. Kuidas suunata lapse isiksuse arengut. Tallinn: Koolibri.
- Kirschenbaum, H. (2009). Väärtuste selitamise teooria õpetamine: mõned meetodid. Pöder, M., Sutrop, M., & Valk, P. (Koost), Väärtused, iseloom ja kool: väärtuskasvatuse lugemik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011). Külastatud 28.02.2021 aadressil:

<https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772?dbNotReadOnly=true>.

Koolieelse lasteasutuse seadus (1999). RT I 1999, 27, 387. Külastatud 23.03.2021 aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006>

Kõõra, K. (2012). Koolieelsete lasteasutuste õpetajate ja lastevanemate arusaamad väärtuskasvatustest. Publitseerimata bakalaureusetöö.

Laherand, M. L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

Liimets, H. (2001). *Kuidas õppeprotsess kasvatab?* Tallinn: TPÜ kirjastus

Meister, I. (1994). *Avastagem laps. Montessori pedagoogika*. Tallinn: Valgus

Meos, I. (2002). *Filosoofia sõnaraamat*. Tallinn: Koolibri.

Neeme, M. (2011). Väärtuskasvatus toimib läbi (kooli) elupraktika. T. Kuurme (Toim.), *Kõneldud ja elatud väärtused erinevates pedagoogilistes kultuurides* (lk 142 – 160). Tallinn: Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituut

Nielsen, K., Hein, I., & Owens, A. (2012). *Draama võimalused väärtuskasvatuseks*.

Niilo, A., & Kikas, E. (2008). *Mäng. Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Oras, K. (2016). Väärtuskasvatuse eesmärkide saavutamine lasteraamatute kaudu lastega filosoferimise meetodit kasutades 6-7 aastaste lastega. Publitseerimata bakalaureusetöö.

Paide, L. (2012). 4-6 aastaste laste vanemate ja õpetajate hinnangud väärtuskasvatusele Tartu lasteaedade näitel. Publitseerimata bakalaureusetöö.

Pullerits, M. (2004) *Muusikaline draama algõpetuses- kontseptsioon ja rakendusvõimalusi lähtuvalt C. Orffi süsteemist*. Tallinn: TPÜ kirjastus.

Schihalejev, O. (2011). *Väärtuskasvatus õpetajakoolituses*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus

Schihalejev, O. (2012). *Narratiivid väärtuskasvatuse teenistuses*. Schihalejev, O. (Koost.) *Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses - miks ja kuidas?* Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Schihalejev, O., & Jung, N. (2012). *Erinevad väärtuskasvatuse lähenemised*. Schihalejev, O. (Koost.) *Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses - miks ja kuidas?* Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- Schiller, P., & Bryant, T. (2009). Väärtuste raamat. Tartu: Studium
- Säre, E. (2012). Väärtuste kujunemine lastega filosoferides. Schihalejev, O. (Koost.) Õppemeetodid väärtuskasvatuse teenistuses - miks ja kuidas? (lk 36-56). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Säre, E., Luik, P., & Tulviste, T. (2016). Improving pre-schoolers' reasoning skills using the philosophy for children programme, *Trames: Journal of the Humanities and Social Sciences*, 20(3), 273–295. Estonia: Estonian Academy Publishers.
doi:10.3176/tr.2016.3.03
- Säre, E., Tulviste, T., & Luik, P. (2017). The function of questions in developing a preschooler's verbal reasoning skills during philosophical group discussions, *Early Child Development and Care*. <http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2017.1331221>
- Tremblay, R., E. (2006). Prevention of Youth Violence: Why not Start at the Beginning? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 481-487
- Tortsova, E. (2017). Väärtuskasvatuse võimalused lasteaias. Publitseerimata bakalaureusetöö
- Tulviste, T., & Tamm, A. (2015). Väärtuspädevus – mis see on ja kust tuleb? *Õpetajate Leht*, ISSN 1406-6319. 30. apr., lk. 4 Külastatud 28.02.2021 aadressil:
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=opetajateleht20150430.1.4>.
- Tuulik, M. (1995). Valikuvabadus elada inimesena. Kasvamine ja kasvatus. Kasvatusfilosoofia. Tallinn.
- Vaher, G. (2018). Filosoofilised arutelud õpilaste väärtusmõistete defineerimisoskuse arendamiseks ühe Tartu kooli 4. klassi õpilasarühma näitel. Publitseerimata magistrیتöö.
- Valk, P. (2009). Väärtuskasvatuse mudelit otsimas. Sutrop, M., Valk, P. & Velbaum, K. (Koost.) Väärtused ja väärtuskasvatus: valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Vassiljev, M. (2007). Draamaõpetus ja lavastused lasteaias. Külastatud 07.03.2021 aadressil <http://www.lasteaed.net/2007/07/26/draamaopetus-ja-lavastused-lasteaias/>
- Veisson, M., & Kuurme, T. (2010). Ülevaade väärtustest, väärtuskasvatusest ja moraalist. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Yakhnitskyy, I. (2016). 6-7- aastaste laste arusaamad reklaamist ja väärtushinnangud. Publitseerimata magistrیتöö

Lisa

Intervjuu:

Kas ma tohin intervjuud salvestada?

Kinnitan, et seda intervjuud kasutatakse ainult selle bakalaureusetöö raames.

Sissejuhatavad küsimused:

1. **Mis on Teie haridustase?**
2. **Mis on Teie tööstaž?**
3. **Kui vana Te olete?**
4. **Millal viimati külastasite väärtuste teemalist koolitust?**
5. **Milliseid meetodeid Te olete kasutanud väärtuskasvatuse elluviimiseks oma rühmas?**

Sisuküsimused:

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas kasutavad koolieelse lasteasutuse õpetajad „Kiusamisest vabaks!“ programmi 5-7 aastaste laste väärtuste kujundamisel õppe- ja kasvatustöös.

1. Millistel eesmärkidel kasutate programmi „Kiusamisest vabaks!“?

- 1.1. Kui tihti viite rühmas läbi lastekoosolekuid?
- 1.2. Milliseid meetodeid kasutate lastekoosolekute läbiviimisel?
- 1.3. Mis on Teie meelest lastekoosolekute läbiviimise eesmärk?
- 1.4. Kuidas Te lastekoosolekuid tavaliselt ette valmistate?
- 1.5. Kirjeldage lastekoosolekute läbiviimise protsessi?
- 1.6. Kuidas aitab suur Sõber Karu koosolekute läbiviimisel?
- 1.7. Millised meetodiliste vahendite kohvri materjalid on teie lemmikud? Miks?
- 1.8. Kuidas Te kaasate lastevanemaid programmis osalemisel?

Isegi väikeste laste puhul on käskude ja keeldude kõrval vähemalt sama oluline eeskujude jäljendamine ning isiksuse kasvades muutub aina olulisemaks väärtuste teadvustamine ja nende üle mõtisklemine (Sutrop, Harro- Loit & Jung, s.a.).

2. Milliseid väärtusi püüate läbi programmi „Kiusamisest vabaks!“ lastes kujundada?

2.1. Milliseid teemasid käsitlete lastekoosolekutel?

2.2. Mille järgi valite teema, mida hakkate lastekoosolekul käsitlema?

2.3. Milliseid väärtusi kujundate lastele Sõber Karu abiga lastekoosolekutel?

Programm „Kiusamisest vabaks!” loodi 2007 aastal eesmärgiga ennetada kiusamist ning sotsiaalsete oskuste õpetamiseks eelkoolieas ja algklassides. Eestisse jõudis programm 2010. aastal ning eesmärgiks sai kiusamist ennetav käitumiskultuur ning lasteaialaste vahel üksteist arvestav ja kaasav suhe, kus lapsed suhtuvad üksteisesse austavalt ja sallivalt (MTÜ Lastekaitse Liit, s.a.).

3. Missugune on programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutegur Teie senise kogemuse põhjal?

3.1. Missugune on programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutegur Teie senise kogemuse põhjal?

3.2. Milliseid muutusi näete laste käitumises peale lastekoosolekute kasutuselevõtmist? Palun tooge mõned näited.

3.3. Mis motiveerib Teid kõige enam jätkama „Kiusamisest vabaks!“ metoodikaga?

4. Milliseid väljakutseid kogeivad õpetajad programmi „Kiusamisest vabaks!“ rakendamisel?

4.1. Kuidas lahendate olukorra, kui mõni laps keeldub massaaži tegemisest või lapsi on paaritu arv?

4.2. Mida peate väljakutseks programmi „Kiusamisest vabaks!“ rakendamisel?

Tänan intervjuu eest, Teie vastused on väga olulised.

Lih litsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Ly Orav

(sünnikuupäev: 20.11.1965)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutamine 5-7 aastaste laste väärtuste kujundamisel õppe- ja kasvatustöös“, mille juhendaja on Egle Säre
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 18.05.2021